

Prózy a deníky

**Karel
Hynek
Mácha**

ČESKÁ KNIŽNICE

Vydávají Nadační fond Česká knižnice, Ústav pro českou literaturu AV ČR, v. v. i.,
a vydavatelství Host

www.kniznice.cz

Ústav pro českou literaturu
Akademie věd ČR

Vychází s finanční podporou Akademie věd ČR a Ministerstva kultury ČR.

Při práci na publikaci byly využity zdroje výzkumné infrastruktury
Česká literární bibliografie (kód ORJ: 90243).

Uspořádání a ediční příprava Michal Charypar
Komentář Zdeněk Hrbata, Martin Procházka a Michal Charypar
Vědecká redakce Marek Příbil
Lektorace Robert Adam, Jiří Pelán a Marek Příbil

Editor © Michal Charypar, 2023

Commentary © Zdeněk Hrbata, Martin Procházka a Michal Charypar, 2023

Cover photo © Národní galerie Praha, 2023

© Nadační fond Česká knižnice, 2023

© Ústav pro českou literaturu AV ČR, v. v. i., 2023

© Host — vydavatelství, s. r. o., 2023 (elektronické vydání)

ISBN 978-80-275-1991-0 (PDF)

KAT

Křivoklad

Ó králi! — Dobrou noc!

1

Nuž ty nás ved' — — — — —
po tvém slově půjdem vpravo vlevo,
bud' vpřed, bud' vzad; — — — — —

Rukopis královédvorský

Hluboko v křivokladských lesích přivítala kukačka jarní jitro. Jaroš a Stivín poráželi na kopci nad hlubokým ouvozem stověký buk, jehožto kořeny mezi skalními rozsedinami na mnoho sáhů dolů k ouvozu se plazily. Buk i skaliska tak hustě byly břízami a jehličím zarostlé, že šedé kamení z těch roštín jen jako pobožené bašty vyhlídalo a že pocestný, šel-li jakýs okolo, nespátřil pracujících, nýbrž jen seker jejich opětované slyšel rány.

„Již musí býti k páté hodině,“ pravil Jaroš, vysoký šedivý stavec, ustav od práce a podpíraje se o polou podřatý buk, „a ještě jest tak šero, jako by dvě hodiny scházely do slunce východu.“ — „Ano,“ odpovídal Stivín, taktěž vysoký, silný mladík, poodchážeje stranou, kde pod nízkým modřínem na rozestřeném plášti ležela tykvová láhvice, naplněná mlékem, a načatý bochník ječného chleba. „Máme dnes hustou mlhu, ale silně se tlačí k zemi; než dvě hodiny uplynou, budeme mít krásný den, jaký ještě nebyl v letošním jaru.“

Jaroš. Však skoro jest čas, aby nad českou zemí již jednou vyšel jasný den. — „To ještě mnoho myslím na Berounce vody uplyne, nežli se toho dočkáme,“ odpověděl cizí hlas a z hustého křoví vykročil silný muž mezi ně. „Pomáhej pánbůh po ránu,“ pravil a kráčel přímo k Stivínu pod modřín, sahaje po láhvi, kterouž mu onen podával. — „Dejž to pánbůh,“ děkovali předešlí. „Vítáme tě, Duchoni, z veselé Prahy.“ — „Z veselé pravíte?“ odvece Duchoň. „Tam teď není hrubě veseleji než v naší chatrči; tím však hlučněji. Měšťané se opět neshodli s králem a panstvo se přidalo k nim. Král je zajat. Bůhví kam jej odveklí.“ — „U sta hromů, to jest mnoho jedním dechem,“ zvolal Stivín. „Praha teď více vládne nežli král Václav, jenž se déle po vězeních toulá, než na trůnu sedí.“

Jaroš. Je prý však také velmi ukruten, jak se o něm vypravuje. Co já vím, může křivokladská věž mnohé toho a krvavé dáti důkazy.

Stivín. Myslíš lidomornu? Také se mi zdá, že bude brzo krví přetýkati, jakkoli vysoká jest. Sám jsem jich dosti viděl, které tam odvedli a kteří, vejdouce tam, zapomněli se navrátit.

Duchoň. Jak se o něm v Praze povídá, jest asi podivný člověk i s katem, kmotrem svým. Ráno král Václav, nebo jak jej Pražané jmenují, lenivý Václav, odsoudí, kdo se mu vinným býti třeba jen zdá, v poledne jej kmotr sprovodí mečem ze světa a uvečer prý oba dva při sklenici vína pro zavražděného bědují a hořekují tak dlouho, až jazyku nelze pohybovati se a až oba nadobro zpití na lůžko roznesou.

Jaroš. Věru divné; to nepochopuji, a již tak mnoho divného jsem o tom kmotru a spolu katu i příteli královském slyšel, že —

Vtom bylo slyšeti z hlubokého ouvozu dusot přibližujících se koní; všickni tři umkli a poslouchali napnutýma ušima, neb dusot tolika koní bylo cosi neobyčejného v lesích křivokladských. Blíže a blíže přicházeli jezdcí, až posléze zrovna pod nimi státi zůstali, a z hlubokého ouvozu bylo slyšeti hrubý hlas: „Mně se zdá, že musíme býti daleko od hradu!“ — „Také se mi zdá,“ odpovídal hlas jiný.

Drže se břízy po kraji skaliny, stál Stivín na poraženém buku a položeném přes ouzký ouvoz namísto mostu a hleděl dolů do ouzkého ouvozu. Pro hustou mlhu však nikoho neviděl, jen slyšel hlasy

mluvících a řechtot i dechot uhnaných koní. „Prokletá mlha!“ pravil opět hrubý hlas. „Již jsme zbloudili z cesty. Já se nepamatuji, že bychme kdy byli jeli takovýmto mezi skalami průlomem na Křivoklad. Vintýři, zatrub! Snad nás někdo uslyší.“ Sotva dořekl, zavzněl silný hlas lovecké trubky a rozléhal se silně ouzlabinou. Ohlas hor odpovídal vždy zdáleněji, později a slaběji, až umlknul. Stivín silně houknul, hlas se rozléhl a ozvěna opět odpovídala dál a dále, až i zas kolem ticho bylo.

„Přijedeme touto cestou na Křivoklad?“ zněla zdola otázka. „Ano,“ odpovídal Stivín. „Pořáde vzhůru ouzlabinou, až přijedete ku potoku, kde se scházejí spády sedmera hor. Naproti vám, pokraj hory třetí od východu, běží ouzká skalnatá cesta, ze šířky jednoho koně; při ní stojí dřevěný kříž; po té vyjedete na kopec. Na temenu hory dělí se stezka v několik rozcestí; jeďte prostředním, až uvidíte z nejvyššího pahorku nalevo vystupovati z mlhy věže hradu Hyvny — dále na západ, na vysokém kopci, rozlehlý javor; mezi oběma, právě uprostřed, naleznete širokou silnici, po té se dáte nalevo a přivede vás až před brány hradu křivokladského.“

„Kdo jsi, jenž nám odpovídá?“ tázal se hlas z ouvozu. „Chatrčník ze Zakopaného,“ odpověděl Stivín. „Můžeš-li k nám slézt?“ znělo zdola. „Mohu,“ volal Stivín. „Tedy slez a okaž nám cestu.“ — „Hned,“ odvece mladý chatrčník, a pokynuv druhým, lezl, zadržuje se o břízu a roští, se skaliska na skalisko, z větve na větev, po příkré zdi skalní dolů do ouvozu, až stanul před jízdým sborem.

Teď teprva mohl všechno náležitě rozeznati. Vpředu, na černém koni, stál šedý starc, všecek upjatý v brnění. Stříbrná přílbice a zlaté ostruhy jevily člověka z rodu vyššího. Při něm, na bílém koni, stál vytáhlý, velmi mladý jinoch, přes jehožto plece zlatá lovecká trubka visela; taktéž byl celý oděný. Pohled a chování tohoto k prvnějšímu pravilo jej synem býti starcovým. Za nimi bylo as dvanácte jezdců po městsku oblečených, přílbice a náprsníky měli z blýskavého ocele. Všickni drželi meče vytasené, které však při spatření Stivína do pošev vráželi. Uprostřed nich vynikaly dvě vysoké postavy, jenž mezi ostatními na první pohled znamenitě se dělíce pozornost budily.

První, na krásném broní, byl asi třicetiletý, štíhlý; kaštanové, dlouhé, dolem zakroužené vlasy padaly kolem vysokého čela, které, spolu s nimi, červená, zlatem protkávaná čapka jediným bílým, vysokým a v bohaté záponce zatknutým pérem ozdobená zastiňovala. Z čela, jasných zraků a z celé postavy i z obličeje, jemuž temné licousy a kaštanové vousiska výrazu smělosti propůjčovaly, vysvítala jakási vznešenost. Mohlť jezdec tento slouti mužem krásným. Oděv jeho byl zcela bílý, stříbrem bohatě ozdobený, a na hrdle jeho skvěl se zlatý řetěz. Přes šíji visel bohatý pás na zatknutí meče neboli spíše malé dýky, jakových vyšší stavové při slavnostech časů tehdejších nosívali, která se však nyní u jezdce na místě svém nenacházela. Zkrátka, jezdec tento vyhlížel, jako by na hodech zajmut a semto zavezen byl. Druhá postava mnohem hrůzněji vypadala. Taktěž, jako první, vysoký a štíhlý byl jezdec tento; černé kudrnaté vlasy, nižádnou čapkou nespjaté, kryly celé čelo až pod husté obočí, pod nímž dvě plamenné oči zhluboka se jiskřily; i ostatní tvář byla černými vousy zarostlá. Přes černý oděv plápolal červený plášť a přespríc na zádech byl mu připjat široký meč s dlouhou rukovětí; ruce však i nohy měl pevně řemeny k sedlu připnuté.

Toho všeho povšimnul sobě Stivín na první pohled, dělal však, jako by ničeho byl nezpozoroval. „Můžeš-li nás dovesti na Křivoklad?“ tázal se stavec v čele pluku. „Mohu,“ odpověděl Stivín. „Tedy nás veď,“ vece stavec. Bez dalšího promluvení obrátil se Stivín a kráčel vepřed; celý sbor jel volným krokem za ním.

Nedlouho jedouce tímto ouvozem uslyšeli hučení potoka, i brzo nato vyjeli na malou lučinu, kde se scházely spády sedmera hor. Zrovna naproti nim stál dřevěný kříž a podle něho vedla ouzká skalnatá pěšina na kopec. Nad ní, vzhůru do kopce, vlálo husté liskové křoví; pod ní byla hluboká kolmá hráz, tím hlubší a hlubší, čím výše po hoře vedla. Po příkré straně bylo silné, zde onde již přerážené zábradlí, za nímž na některých místech jednotlivé trní zakvítalo. Hlouběji šerily se vrchole jedlí, ostatní jich dílové tratili se v mlze.

„Touto-li stezkou musíme jeti vzhůru?“ tázal se stavec. „Právě tou,“ dí Stivín. „Není-li jiná, širší stezka nablízku?“ — „Na hodinu cesty

není.“ — „Tedy, Honzo, slez!“ dí stavec. „Vězně našeho vezmeš před sebe na kůň.“

Silný veliký, široký pacholek, u společníků svých Honza Nebojímse nazvaný, slez z koně a blížil se ku koni vězného. Tento však silným hlasem, jako by chtěl, aby Stivín slova jeho doslechl, pravil: „Zadrž, odbojníku! Já nechci ujíti. Král Václav to slibuje.“ — „Již ne král,“ odpoví rytíř. „Já ti nevěřím.“ — „Tedy se střez!“ zařičel Václav, očima vztekem divoce se třpytícíma zakrouživ, a Honza sedl za svého vězně. „Honzo, měj se na pozoru,“ připomínal starý rytíř. „Nestračujte se,“ chladně odvece Honza, spoléhaje se v náramnou svoji sílu, a z obou stran vězně uchopil uzdu broně. Tak vjeli na stezku. Zpředu kráčel Stivín, za ním jel rytíř mladý a za tímto klusal stavec. Oba s obnaženými mečoma. Za nimi jel král Václav; nachmouřené obočí přikrývalo planoucí zrak; čelo měl vráskami pokryté. Za ním několik jezdců s vytasenými meči; po těchto nastoupal vězeň druhý a jezdcové ostatní končili řad.

Beze slova promluvení vyjeli až v polovici příkré stezky. Mlha mísící se s párou dolem hučícího potoka byla po kopci tak hustá, že každý jezdec vždy třetího jezdce před aneb za sebou již neviděl. Klopot koní po skalnaté půdě rozléhal se dolem. Vtom slyšeti řinkot za předními jezdci. Ohlédnou se tito i Stivín, a právě, jakoby bělavý papršlek, letělo něco přes zábradlí v hlubinu mezi vrcholky jedlí a zmizelo v husté mlze.

Král Václav sám seděl na zpínajícím se koni, obracuje nevolného vzhůru po kopci; tento však zepjav se přelítne zábradlí a v hluboké se ztratí mlze; král spadl nazpět na skalnatou stezku. — Po chvíli slyšeti těžký pád. — „Dobrou noc,“ usmál se kat obyčejným smíchem svým nakřčiv vysoko nos; spodní pysk hluboko sklesl a dvě řady pevně seskřípených zubů jiskřily se o závod se smutně lesknoucími se zraky. — Stavec slez l a s králem, který nepromluviv slova a hluboko sklopiv oči vztekle zuby skřípěl, kráčeli pěšky nahoru do kopce. Nahoře přivedli Honzova koně, král vyšinul se naň a jezdci ostatní obklopivše ho jeli z povolna dále. — Václav oddychal těžce a hlasně. „Tamto jest Hyvna,“ pravil, nalevo okazuje, Stivín. Nebylo

však ničehož k spatření leč jednotlivá vysoko strmicí štíhlá věž nad hustou mlhu co osamělé skalisko z vlnícího se moře. Hrad ostatní byl celý v mlhu zahalen.

Nade věží právě brunatná hořela denice a přílbice hlásného leskla se ve vycházejícím, jezdcům však posud neviditelném slunci. Vesele zatroubil jinoch, veseleji však, jako by bylo umluveno, odpovídal hlásný z věže hyvenské. Klusem nyní ujížděli jezdci stromořadím hustého lesa, cesta se nížila víc a víc a po čtvrt hodině slyšeli nablízku hlas trouby hlásného na Křivokladě.

2

Tiše, tiše, nech ho spáti! — O půl
noci sehnali ho duchové tísně
z lože, a jako cizí, neznámý,
který ve tmách hledá vchod, po hradě
bloudil.

Soběslav od Klicpery

„Zde jsme,“ rce Stivín a zastaví kroky. „Kde jest hrad?“ táže se starec. „Před vámi,“ odpovídá Stivín. Král Václav pozvedl očí. Hradu pro hustost mlhy nebylo k rozeznání, jen věž lidomorna, nejbliže jim a nejvyš tu stojící, míhala se mlhou jakoby za šedou, hustou rouškou. Začervenale její kamení a mlhou ztemnělá ranní záře činila, že krůpěje krve na ní vyvstávati se zdály, a vlnící se mlha působila, jako by se věž pověstná u výparu ranním potácela a duchové zde zavražděných jako by oblétovali zapomenutý svůj hrob.

Král Václav zaražený, bez pohnutí těla, pevně upřeným okem patřil na věž a jakési trudné myšlénky přeletovaly v duši jeho; kat ale, zpozorovav ustrnutí jeho, usmíval se obyčejným smíchem svým; zrakové však jeho ještě o mnoho smutněji svítili než na kamenné stezce při spádu pacholka, i hlasitě bylo slyšeti skřípení zubů jeho.

Zavzněla trubka jinochova a věžného na Křivokladě odpověděla trouba; vrátný zjevil se na baště nad branou a ouzkým okénkem

zněla otázka: „Kdo jest?“ — „Nový hradní a — bývalý král!“ zvolal starec. „Hned!“ — Hlasitě se zachechtal kat; král Václav skřípal zuboma. Vrzaly stěžeje těžkých vrat, otevřela se brána, hradní a syn jeho s králem, katem a dvěma jezdcema vjížděli ve hrad. Ostatní se Stivínem vraceli se ku Praze. Vtom nad mlhu krvavé vycházelo slunce a řada oken hradních planula v červené záři. Mlha se tratila nakvap.

Příchozí na Křivokladě u druhé brány opět sečkati museli; — po malé chvíli spustil se zdvihací most a ouzkou věžní branou, nad nížto český v znaku hrdě se zpínal lev, vstoupili jezdcí ve veliký hradní dvůr. Řad zbrojnošů stál ve zbrani uprostřed dvora; u vchodu na pravém křídle, nad nímžto budoucí byl králův byt, chodily dvě stráže. Vyjedše na nádvoří slézali z koní; vysoký silný muž v čele zbrojnošů přikročil blíže, a co zatím jiný kata odepjal, odejmul mu tento široký meč a rytíři starému, který s vězny přijel, jej podáváje pravil: „My jsme vás dříve očekávali, pane rytíři!“ — „Mlha nás zavedla,“ odpovídal tento. Kat, teď teprva spatřiv meč svůj v rukou rytířových, rychle sáhnul po pleci a zpozorovavšimu, že mu meč schází, třásla se každá žíla po celém těle; — výraz očí jeho, jakkoli černé a jasné byly, vždy býval smutný; teď však jakás náramná tesknost a touha se strachem smíšená z nich vysvítila. „Kde jest můj byt?“ táže se král.

Rytíř. Váš obyčejný, kde jste přebýval, kdy se vám ráčilo královský tento hrad navštěvovati.

Král (se zatajenou zlostí na kata ukazuje). Tento půjde se mnou?

Rytíř. Ano; váš to společník.

Král, opovrženlivě na odpovídajícího se podívav, kráčel ku vchodu na pravém křídle. Kat, rytíř a vůdce zbrojnošů s dvěma společníkoma následovali. Vysokým vchodem vešli v malý těsný dvůr; naproti nim lidomorna, vpravo i vlevo nízké, železem pobité dvéře k podzemním žalářům, vpravo nad těmito hradní byla kaple. Nad nimi na dvou sloupech spočívala ouzká pavlač při chodbě bytu královského, ku kterémuž v pravém uhlu nazad kamenné schody vzhůru vedly. Po těchto vyšedše nahoru král s katem odešli vpravo za železnou mříží, která se ihned za nimi zavřela; dva zbrojnoši zůstali státi při ní, rytíř s vůdcem zbrojnošů kráčeli rovně před sebe k obydlí svému. —

U prvních dveří na chodbě zastavil se král; kat očekáváje poručení králova zastavil kroků také. Václav pokynuv rukou vešel do pokojíka svého, kat kráčel dále k bytu zvláštnímu. — Pokoj králův byl velký, čtverhranný, růžovými čalouny ozdobený; při malém výklenku kryla černá záclona mramorový jednoduchý kříž a před ním černě potažené klekátko. Uprostřed stál silný dubový, řezbou ozdobený stůl a tři též takové stolice. Dvě prostranné okna poskytovaly výhledku v rozlehlý dvůr a na protější hory; vpravo byl vchod v ložnici královu. Vstoupiv v obydlí své klekl král před kříž ve výklenku, a podepřev hlavu na obě dlaně, tak jakoby beze smyslů zůstal bez pohnutí až do poledne, ani panoše jídla přinášejícího si nevšimna; před duchem jeho dlel strašný obraz lidomorny, jak mu ráno před oči vstoupil, a strašlivé myšlenky budily vrásky na čele jeho. — Odpoledne, as ke třetí hodině, probudil ho hlas trouby a brzo nato dusot koní a hlučné ve dvoře vítání ze snů strašných; rychle přikročil k oknům. Krásná ženština vjížděla s provázejícím ji sborem zbrojnošů ve dvůr, rytíř starý i syn pomáhající jí z koně objímali ji. Vtom vstoupil v sednici královu panoš chtěje se stolu odklízeti. „Kdo jest tato?“ táže se král. „Nynějšího hradního dcera; přijíždí z Prahy,“ rce tento. „Co dělá kat?“ táže se opět onen. „Stojí,“ vece panoš, „na pavlači s založenými rukama a nepohnutě hledí na lidomornu.“ — „Již pojedl?“ ptá se Václav dále. „Ničeho nepřijmul,“ odpoví panoš. Král kyne rukou. Odejde panoš a Václav dlouhým krokem chodil z jednoho kouta sednice k druhému; bezvolně přejela pravice obličej zasmušený. — Uvečer opět přistoupil k oknu. — Hradního rytíře dcera přecházela po dvoře; právě obrátila oči vzhůru ku královým oknům a pohled její jevil smutek a milostnou touhu. Král přistoupil blíže, ona však poznavši krále zmizela ve vchodu pod bytem královým. Vtom panoš vkročil do pokoje královského. — „Co dělá kat?“ bylo první slovo krále. Nato přísluhující „Ještě na svém místě stojí,“ odpověděl panoš. Král pokyne. — Odejde panoš a Václav opět krokem dlouhým přecházel sednici. — Přišla noc, — blízkot půlnoc, — v královém pokoji ještě slyšeti zdoluhavý chod. — Václav posud nespal. Vtom se mu zdálo, že lehký před pokojem svým slyšel šumot; — rychle

vykročil ven a jakoby temný stín mihlo se něco z pavlače oknem po chodbě k bytu katovu a u sednice katovy závory temně kleply. Václav vystoupil na pavlač.

Byla krásná jarní noc; úplný měsíc právě nad lidomornou vystoupil ze šerých oblaků a slzáva jeho zář stříbřila břízu, jejížto větve na přístřeší lidomorny tajemným šveholily šeptem. Po celém hradě hluboké panovalo ticho, jaké se rozloží stěnami temných žalářů, k nimž po obou stranách ouzkého dvorečku železná vedla dvířka, kdy katův povětrím zahvízdne v nich meč a bezživého v zapomenutém koutě zakopají vězně, jen v stínu lidomorny uhnížděný doupnák truchlivou nad hrobem zavražděných časem krátkou zastonal píseň. Zhluboka pod hradem šuměl Červený potok a odlehlý jednozvučně klepal mlejn. Zdátky hučela Berounka.

Opřený o zábradlí pavlače hleděl Václav v jasné lunou ozářený dvorec, jehožto zdě kolem vyhlížely co ohrada pustého hřbitova. O sloup, na němž pavlač spočívala, stála bílá ženská postava podepřena; jak se králi zdálo, hradního to byla dcera, která, po chvíli se zdvihnouc, na schodech hradních zmizela. Vtom jako by bílý stín se mihl okolo železné mříže chodby královského bytu a jakýsi jemný hlas „Ó králi! — Dobrou noc!“ tajným pravil šeptem; — hned nato z vysoké bašty hlásný opovídal půlnoc. „Dobrou noc!“ opakoval si král, přes ouzký dvůr hledě k lidomorně, a opět, jako by s ousměchem někomu děkoval, „Dobrou noc — půlnoc!“ k věži žalářní pokynul rukou. „Co tato dívka —,“ hovoří dále sám s sebou, „proč bloudí tak pozdě hrůzoplými kouty dvorce toho? — Proč touhyplným k oknům bytu mého zírající okem chodila včera po hradním dvoře? — Či mne zná již dávno? Či mne miluje? — Či možno mne milovati? — Milovati!“ — povzdech hlásitě; jakási hluboká bolest víc a více svírala srdce jeho a pohřížený v trapné myšlénky jednotlivými časem trápení své projevoval slovy: „Mne milovati? — Kdo mi rozumí? — Ani já sám sobě! — Komu lze pocítiti bolest se mnou, jaká ouží prsa má? — Či jest možno, by někdo, neporozuměv mi, milovati mne mohl?“ — Po dlouhém mlčení, co zatím mysl jeho po jiných bloudila věcech, opět navrácuje se k hlavní, utrobu jeho ustavičně pronikající

myšlénce, na kterouž jej každé přivádělo pomýšlení, mluvil dále: „Já jsem vězňem — králem-vězňem. Proč mi to divné jest? — Kdy král měl svobodu, — kdy člověk ze svobodné těšil se vůle? Krvavým, ty lidomorno, náhrobkem jsi bezvůle mojí důkazům! Ó že mi bylo králem kdy býti, že mi bylo lze,“ — opět hluboce umlkl; kolem ticho, jen doupnák opět stonání své mísil ve vzdálených vod tajemné noční lkání. Z hlubokých po dlouhém čase probudil se myšlének, a složiv ruce na prsou, hlasitě „Ó králi! Dobrou noc!“ povzdechl. „Ó králi! Dobrou noc,“ zavznělo blízko něho a na rychlost se obrátiv spatřil kata s rukama založenýma za sebou stojícího; oko jeho nepohnuté zdálo se v neskončenou hleděti dálku a tvář černě zarostlá skvěla se křídobíle v papršlku vysoko bloudícího měsíce.

Uvyklý na takovéto kata svého chování, krácel Václav beze slova promluvení v byt svůj; oblečený vrhl se na lůžko své; než žádný poklid dadoucí sen nesevřel víčka zraků jeho a žádná dřimota nezaplašila žely nespokojence. — I kat pokročil k odchodu, a pokyna rukou k bytu hradního, „Miládo,“ s obvyklým úsměchem, „bludná života mého hvězdo! Dobrou noc!“ polohlasně pravil a volným krokem tratil se v mrákotách chodby k obydlí svému.

Tak všecka jednání, všechny vlastnosti obou sobě se podobaly, ano celá povaha jako krále, tak i kata sobě rovná a stejná se býti zdála, a předce jak původem svým, tak též i sama v sobě daleko povaha králova byla rozdílná od povahy kata jeho. Oba sice náramně byli vášniví, s tím však rozdílem, že matka již, vztekem přemožená a znemocnělá jej porodivši, vášnivosti královy se stala příčinou, kdežto náruživost katova ne tak přirozená, jako spíše navyklá byla. Oba sice stejně hluboko mysli, oběma sice jedna a jediná smutnosti a truchlivosti, jakož i touhy jim samým neurčité byla příčina, předce však různými myšlénky jejich dříve a dlouho bloudily stezkami, než u jednoho stanuly cíle. V mnohém však ohledu zcela od sebe se lišili. — Tak upříkladu král Václav ničím považoval královskou svoji hodnost, ano on se takořka štítíl důstojnosti své, maje ji za příčinu jednání a činů svých a ztud vyplývající nespokojenosti; pročež i sám časem hleděl se zprostiti a zbaviti povýšenosti své, ačkoli nikdo jiný vznešenost jeho

ani dost málo uraziti nesměl se opovážít, neb tenkrát vztek jeho nejvyššího dosáhl stupně; co zatím naproti němu kat se podobal, jako by hluboko kleslý toužil z nehodných jeho okoličností vytonouti navrch, k žádané vyvýšenosti; a jakkoli ohavnými život jeho zprzněn byl činy, předce časem, jako by navracený někdejší mladosti své byl dnům, myšlení a jednání jeho vážnosti a vznešenosti do sebe, ač vynucený, mělo ráz, co Václav k podlému a sebe nehodnému jednání z prv udalých příčin se nutil; a jak Václavovi královský, tak tomuto podlý jeho stav zdál se býti základem ustavičného smutku a neustálé traplivosti, jakou mu ničím nelzelo zaplašiti; ano usilování katovo veselým se zdáti jen tím více hrůznost citů jeho vyvyšovalo.

Tak rozdílné namáhání jejich, buďto snížení se, buď povýšiti, jen v tom srovnávalo se, že marné bylo; ačkoli příčina nezdaření jednoho pouze jen v osobě, marnost druhého v osoblivé povaze i okoličnostech záležela.

Taktéž dále kata roznícená ke všemu jednání pudila obrazotvornost, která rozličné v ducha jeho vábivši přeludy pro náramnou život svoji dala mu takovéto sny za jestotu a opravdovost považovati, kdežto Václav spíše rozumem se řídil; ačkoli — sestaviv sobě usudky, jakéž právě pravými býti uznával — k uzavření a jednání se nechal přivesti, kteréž ihned nato — jiné, předešlým zcela odporne, teď však proti oněm za pravé považované usudky v uzavření nové zosnovav — jako by nepravé a nepředložené buď proklínal, buď oplakával, jak právě anebo vzteku, anebo truchlivosti cit v něm byl mocnější.

Původ, jakož i velikost takovéhoho povah jejich rozdílu z dalšího příběhu pokračování snad zřejměji bude vysvitati.

3

Co? rozpogodzić czoło, paziu? To tak snadnie, idę, całą godzinę strawię przed zwierciadłem. To łatwo twarz ułożyć. Uśmiech gorzki twarzy nie jest owocem cierpień? Igraszka dziecinna. Twarz moja była niegdyś jak dziecka, niewinna,

będę się śmiał jak dziecko, co o świece marzy.
O, paziu, łatwo zatrzeć na czole te rysy?
Tak jak na pergaminie zaloty pisane
można przemazać! zetrzeć, nowe kłaść napisy.
Przemażę pismo czoła — zniknie przemazane.
Słowackiego Maria Stuart, akt III, sc. II.

Ranní pára obejmála opět hrad křivokladský, zdaleka opět volala kukačka. Král Václav stál u okna rozlehlý přehlížeje dvůr a pozoruje pacholky, kteří u kašny, šesti topoly obsazené, nabírali vody v kovaná vědra k napájení koní. Tvář jeho byla vyjasněná a následkové nevyspání v prošlé noci, jakožto něčeho obyčejného, nebyli k pozorování. Pevným krokem několikrátě přešel sednici a pak chopiv se šňůry v uhlu pokoje visící silně zazvonil. Brzo nato k němu vešel páže. „Slyš, dojdi pro mého kata,“ poroučel král, „ať narychlo přijde ke mně; ale smutek svůj ať zanechá doma, že bych přál jasné viděti čelo jeho, bude-li čelo k spatření.“ Páže ukloniv se odcházal. „Ještě jedno,“ volal král. „Až vyzveš kata, přines velikou konvici vína a dva koflíky.“ Páže odešel; hned ale nato vstoupil v příbytek katův. Tento ležel ouplně oblečený na příčnách při vlhké zdi, jedna ruka loktem opřená podporovala hlavu, prsty její hluboko byly v kadeřavých vlasech zatknuty; oči měl pevně sevřené, hubu polootevřenou; celá postava jeho zdála se mluvíti „Nech jej spáti“ atd. Z obličeje, ačkoliv plamenné oči byly zamknuté, jakási hrůza vycházela. Páže, pohledem tímto překvapen, po celém těle se třásel.

Po chvíli se zmuživ, temným hlasem „Kate!“ promluvil. „Kdo mne volá?“ táže se tento neotevra očí svých, jako by ze spaní se ptal. „Kráľ Václav,“ odvece páže, „žádá míti tebe při sobě. Mám přinesti víno.“ Kat pootevřel oči a tím hrůzný dřívě obličej výraz hlubokého smutku na se přijal.

„Václav — víno?“ tázal se kat, jako by, z hlubokých snů se probíraje, chtěl se zpatovati. „Ano,“ odpovídá páže; „ne však smutný žádá král viděti obličej, nýbrž jasnou tvář a vrásků prosté čelo!“ — „Ach!

Tak? — Toť jest lehké, právě jsem o tom přemejšlel!“ zasmál se kat, obličej rukou přejeda, a smích ten předešlou tváří jeho navrátil hrůznost. Odcházející panoš chvěl se po všech oudech. Za mříží, na chodbě k bytu hradního, potkal se s Miládou, domnělou hradního rytíře dcerou. „Tys byl u krále?“ promluví naň tato. „Ano; poroučel si konvici vína,“ odpovídá panoš. „Ty se třeseš? Čeho se lekáš?“ v tušení ptala se dále třesoucím hlasem. „Přicházím od kata,“ odvece panoš a popisoval jí chování jeho. „Já ho ještě nikdy tak neviděl,“ vypravuje dále, „obličej bledý, černé vlasy rozervané, hrůzný, zimný v bledé tváří smích, výraz řeči podivné,“ — vtom volné po chodbě rozléhaly se kroky, Miláda pokývla pažeti; on umlkl. Kat se blížil — ruce maje na prsou složené, oči v zem upřené — zdoluhavým chodem k bytu královu. Předě dveřmi královské komnaty zastavil se, přešel rukou obličej, usmál se, pak vešel ku králi.

„Nenos žádného vína!“ rychle poroučí Miláda. „Král přikázal, musím,“ odvece páže. „Tehdy až jim doručíš víno, přines mi harfu mou, jest mezi věcmi přivezenými z Prahy.“ — „Má se státi,“ připoví tento a brzo nato nesl velikou konvici a dva koflíky v byt jatého krále.

Když páže z pokoje králova se navrátiv s harfou okolo mříže kráčel v obydlí Milády, rozléhal se již hlasitý hovor v bytu královském. Obličejem k oknům obrácený seděl kat na dvou stolicích, lokty o stůl opřený, naproti němu Václav; kat pil kvapně.

Král. Což dnes nedostačuje vína k veselosti tvé? Jindy při víně býváš veselejší.

Kat se usmál.

Král (s hlasitým smíchem). Toť jest veselé usmání; ba věru, kdybych tě neznal, musel bych mysliti, že mně k vyrazení pohledem svým chceš tropiti žerty.

Kat se zamračil, král se smál tím více. Rozhorlený zvolal kat: „Václave! Já jsem jen katem tvým, ne bláznem!“ Teď se zasmužil Václav a polohlasně „Králi kate!“ promluvil, načež se smíchem „Kate králi!“ odpověděl kat a pozdvihna vysoko koflík takto ku králi promluvil: „Rci mi, králi, jestli by ti kdy bylo lze lepšího dostati mistra

popravního? Ty pochybuješ? Tedy na zdraví moje; ať dlouho ještě stojí lidomorna a vyšehradská věž i ať nás oba přečkají točnické sklepy dlouho potomkům hlásající slávu naši.“

Král. Nech takových žertů a raději mi rci, co soudíš o dceři hradního. Tys ji viděl?

Kat. Myslíš Miládu? Tu hradní jen klamlivě za dceru svou vydává; ona jest dcera Jiroše z Hradiště, jemužto hradní byl bratrem.

Král. Jak ty ji znáš?

Kat. Kluk můj, kterému královská Vaše Milost (s usměchem) kmo-trem byla, jest syn této Milády, dcery Jiroše z Hradiště!

Král. Jak? — A kdo jest tento Jiroš z Hradiště?

Kat (sahaje po koflíku). Nech jej spáti, králi! Na tvé poručení meč můj ustlal jemu lůžko ve vězení vyšehradském dne prvního máje roku 1391.

Král. Tak ty tedy splácti jsi chtěl jen dluh svůj, dávaje dceři za otce syna. — Nuceně se usmíval Václav nucenému žertu, než s jakousi zoufanlivostí a hlasitým smíchem uchopil se kat pronešených slov, a opakuje „za otce syna,“ tiskl plný koflík v rozevřená usta. — Vtom rychle po sobě následovalo několik smutných zvuků harfy z hradního dvora. — Katovi sklesla ruka s koflíkem, seděl nepohnutý, oči daleko rozevřené pustě jiskřily, jak by v neskončenou hleděly dálku; podobalo se, jako by tyto zvuky znal. Václav přistoupil k oknu.

Ženský hlas zpíval poslední sloku písně, jakou Čechové osvobození krále Václava II. z rukou Oty Braniborského z vězení bezdězských před sto lety slavili, asi v následující smysl:

Nadarmo bouře slunci hrozí,
na svůj trůn vstoupil Václav král;
a pode vládou Přemyslovců
lev český v staré slávě stál!

Oučinek písně této, jak se na katu projevil, byl strašný. On zůstal ustrnulý, zraky v nesmírném plouly smutku; spodní pysk hluboko sklesl a bílé zuby pevně přes sebe byly přeskřípeny. Po dlouhé chvíli

se zpamatoval a zdoluhavým krokem odchází sám s sebou rozprávěl: „Miládo, nadarmo usilování tvoje! Kdo jednou královské zbavil se mysli — —“, vtom zmizel ve své obydlí. Král však smysl písně této na sebe potahuje, daleko se z okna vypínal, zpěvačku chtěje uzříti, která na pavláčce, v uhlu stavení mezi bytem královským a obydlím hradního upravené z dlouhého, ve zdích zatknutého kamene, seděla; — pro pilíře však a výstupky, mezi okny jeho a touto pavláčkou se nacházející, nelzelo mu kouta toho dohlédnouti. Rychle se ohlédl po katovi a nespatriv jej více na místě „Podivné, podivné!“ šeptem k sobě promluvil.

Od toho času byl kat pohledu než obyčejně jasnějšího, ačkoli veselostí, co z tváře jeho vysvítalo, jmenovati se nemohlo. Jakýsi papršlek naděje skvěl se v jindy zcela zasmušeném obličej; v co však doufal, žádnému, ani jemu samému povědomo nebylo. Může i býti, že nechtěje někoho rmoutiti, veseleji nežli kdy jindy vyhlížeti se nutil; neb neočekávaně-li ho někdo napadl samotného, bylť obličej jeho jakož obyčejně zsmutnělý a teprv po dlouhé chvíli, jako při mlhavém jitru, zponenáhla na tváři jeho, abych tak řekl, deštivý vzešel den.

V každé skoro noci z pavláče při chodbě v ouzký hleděl dvůr tajně rozmlouvaje s bílou ženskou postavou; v každou skoro noc nato zněly zvuky harfy provázejíce píseň Miládinou na osvobození Václava Druhého aneb jiný slávu Přemyslovců hlásající zpěv, jako by nynější city jeho uchlácholiti a uspati a jej k jinému života způsobu zbuditi chtěly; než vždy ten samý, jako ponejprv, na obličej a chování kata měly oučinek. Strašný tento výjev na tváři jeho byl co vývrh a zbouření sopky doutnající, po kterémžto hluboké a tajemné na obličej jeho se navrátilo ticho. — Nejisté však a blízké zbouření předpovídající usmání na každý večer v pohledu jeho doutnalo, jako kdy hluboké lazůrové moře v nepokojných se plíží dřímotách; ostatně za celý čas ani jediného se žádným nepromluviv slova, byl podoben hrobce, která povrchně okrášlená i přibílená v lůnu strašném ošklivý nicosti lidské tají výjev; neb i on násilně se usmívaje v utrobách svých s náramnou teskností skrýval hrůzný obraz pohynulého člověčenství.

I Václav byl nadobyčej změněný; i on veseleji než kdy jindy teď v hluchný patřival dvůr a zvědavost, jemu sice neznámá, jej opanovala; než vždy jen nadarmo hleděl na původ a stopu jemu podivného chování katova přijít, jakož i rovně vždy marně se dotazoval na pážeti po záležitostech Milády. Ani kat, ani páže otázkám jeho neodpovídali; kat, že nechtěl, panoš, že nevěděl sám, co měl vypravovati. —

Jestliže však král a kat veselejšími se zdáli, tím smutnější a ztrápenější den ode dne byla Miláda. Bledé vpadlé líce, hluboko ležící oko prozrazovaly tajnou a neodvratnou nemoc. — V každé noci, kde dříve s katem na pavlači stojícím rozprávěla, spatřila ji stráž u železné mříže při chodbě bytu královského hořce plačící se navraceti do pokojů svých a často harfa žel její pronášela v smutné písni. Její jednání teď jakousi tajemnost a smutnost prozrazovalo jako dříve katovo; než co on s náramnou a ustrnutí hodnou silou snášel, toho jen takorška zdání čím dále tím více hrozilo, ač dosti silnou, dívku usmrtiti. — Ona jej milovala, či nemilovala, tak sama při sobě nemohla rozhodnouti; on jí byl protivný již pro smrt otce jejího, — strašlivé jeho činy a viny v duši její hrůzu a nenávist budily, než nesmírné neštěstí jeho, které však nikdy zcela nemohla pochopiti, soucitné při ní nalezalo srdce, jakož i náramná síla, s kterou on strastný osud svůj snášel, zbudila obdivování její, a tak cosi nevýslovného v okrese jeho kouzelnou mocí jí vždy vábilo a nutilo.

Takto na rozpacích, jako strašlivou bouří zmítána, bez vůle, ba často skoro proti vůli své jednající, nenacházela žádného, kdo by jí ochranné před utonutím byl podal ruky; ano každou nocí určitějším snad bezvolně od kata osudu svého projevením jen hlouběji vždy v hrozících vlnách zoufalství pohřížená se býti zdála. V takových okoličnostech uplynul měsíc.